

lärdomar från 1600-talet

Kan vi dra några lärdomar av 1600-talet? Sällan, skulle väl de flesta svenskar svara idag. Gamla kungar och religionskrig har väl inte något att lära oss 1980-talsmänniskor, visserligen historielösa men fortfarande mest upplysta i hela världen...

Okunnigheten om historiska samband berövar oss insikten om hur paralleller i utvecklingen kan knytas samman till lärorika erfarenheter. I USA, där den historiska forskningen i långt högre grad än i Västeuropa präglas av ekonomiska analyser, har den nya generationen forskare kunnat presentera övertygande teorier om varför den industriella revolutionen inträffade först i England och just vid 1700-talets mitt.

Gary Becker, Douglass F North och deras kollegor i den "nya" nationalekonomiska skolan visar att den förklaring som länge varit rådande är ihålig och ofullständig. Hittills har läroböckerna inte kunnat ge någon bättre förklaring än att det i England vid 1700-talets början uppstått en "unik kombination" av tillgång på råvaror, arbetskraft, teknisk utveckling och kapital, vilket tillsammans gav den industriella utvecklingen en avgörande skjuts. Men vad som knöt samman dessa faktorer har ingen kunnat svara på, inte heller varför samma kliv framåt saknades i tex 1300-talets Norditalien, där samma faktorer fanns tillgängliga.

Avgörande var, menar de här forskarna, inte tillgången på billig stenkol eller kapital som byggts upp under flera hundra år. Den verkligt revolutionerande effekten hade i stället händer under föregående århundrade. Då genom-

förde den engelska medelklassen som den första i världen en borgerlig revolution, som till sin efterbörd gav avgörande förändringar av ägande- och kontraktsrätten. Viktigast var att äganderätten till jorden övergick till brukaren. Ett rationellt jordbruk kunde nu börja bedrivas sedan dessa systemförändringar garanterade ägaren/brukaren vinsten av sitt arbete. Samma förhållande kom att gälla även andra områden av det ekonomiska livet. Begränsningar av kungamakten medförde också den rättsliga stabilitet som industrikapitalismen krävde. Utan förvisningen att investeringarna inte kunde konfiskeras hade de tidiga kapitalisterna knappast varit lika motiverade att binda sina pengar i långsiktiga projekt.

Här ligger nyckeln till resonemanget. Först då nyttjanderätt och rätt till avkastningen sammanföll – så hade ju inte varit fallet under något tidigare skede av den västerländska ekonomins utveckling – blev den ekonomiska drivkraften tillräckligt stark för att kapitalackumuleringen skulle bli omfattande nog för ett dyrbart teknologiskt genombrott.

Grunden till den industriella revolutionen lades alltså hundra år före dess genombrott. Av 1600-talet kan vi inte bara lära att det enskilda ägandet och rätten till avkastning på kapitalet är av central betydelse för utvecklingen. Det då rådande ekonomiska systemet – merkantilismen – visade sig inte heller överleva den dynamiska och omstörtande förändring 1700-talets fria ekonomi förutsatte och gav upphov till.

Merkantilismen var sannolikt ett nödvändigt steg i utvecklingen mot en friare ekonomi. Den långtgående statliga styrningen av 1600-tals-ekonomierna skapade enhetliga valuta- och måttssystem och bättre kommunikationer samt

underlättade genom sin ensidiga betoning av exporten kapitalansamlingen i de mest framgångsrika handelsnationerna – England och Nederländerna. Där gav 1600-talets vinstinflation hög lönsamhet åt den begynnande industrin samtidigt som lönerna pressades ned. Utan denna höjda vinstnivå hade aldrig resurser för återinvestering i industrin skapats.

Håller cirkeln nu på att slutas? Vi befinner oss idag i en situation där den statliga regleringen av näringslivet blivit allt mer skadlig och hämmande. "Merkantalistisk" stimulans av exporten tillgrips visserligen då och då i form av klämmiga kampanjer från Exportrådet. Men vad hjälper det när ett nät av förordningar och regler långt mera effektivt motverkar exportstimulerande konkurrenskraft? Motivet är på det hela taget det samma som styrde det gamla skräväsendet: resultatet av den ekonomiska verksamheten får inte bli "ojämlikt". Vissa branscher ska inte få "slås ut", svaga regioner inte bli svagare, ur marknadssynpunkt mindre konkurrenskraftiga löntagargrupper hållas upp. I vad mån denna i och för sig "humana" politik är realistisk och på lång sikt ens nyttig analyseras däremot sällan.

Som en del av denna utjämnande politik måste alltför lönsamma företag hållas tillbaka. "Övervinster" ska omhändertaras och motivet för skicklig arbetskraft att ta anställning i de expansiva, dvs mest lönsamma företagen, försvagas. En långtgående utjämning är väl förenlig med skråsystemet men avgjort inte med en dynamisk kapitalism. I valet mellan att å ena sidan låta företagen nå tillräcklig lönsamhet för att säkra kapitalackumuleringen för nödvändiga, framtida investeringar och "utjämnande" statliga ingrepp å den andra, som håller lön-

samheten nere på en politiskt opportun men otillräcklig nivå, väljer makthavarna det senare. Därefter sprider sig stor bestörtning: va, klarar inte näringslivet investeringarna, då måste vi gripa in med branschfonder och strukturutredningar...

För 300 år sedan visade de ekonomiska mekanismerna att de avgörande investeringarna inte blev gjorda om lönsamheten var otillräcklig. Statliga propåer räckte inte. Trots stora ansträngningar och subventioner blev den tidiga svenska industrien —manufakturerna —

dyrbara fiaskon. Trots 300 års framgångsrik kapitalism tycks nu det helt grundläggande lönsamhetsvillkoret på väg att trängas undan av kortsiktiga överväganden. För en marxist är detta fenomen bara ett steg i den lagbundna serie av motsättningar, som ska bli kapitalismens död. Men att en rad västeuropeiska liberala regeringar, med den svenska i god ledning, skulle bli de som visar att denna tes är riktig, är mer ironiskt än Marx kunde ana!

Johan Hjertqvist

Med detta häfte följer ett inbetalningskort avseende prenumerationsavgiften **70:— kronor för år 1981**. (Prenumerationspris för pensionärer: **60:—**)